

GROTE BEESTEN OP KLEINE MUNTEN

Johan Torfs

Thematisch verzamelen

Het thematisch verzamelen van munten is een aangename bezigheid en biedt de gelegenheid om op een relatief goedkope manier een leuke verzameling uit te bouwen. Het aantal thema's is eindeloos. Denk maar aan bloemen, planten, dieren, kerken, godsdienstige symbolen, soorten cijfers, beroemdheden, koningen, ... of walvissen !

De eerste "walvis-munten" in brons zijn afbeeldingen van dolfijnen. Ze werden uitgegeven in Olbia, een Griekse stadsstaat aan de Zwarte Zee, in de buurt van wat nu Oekraïne heet. Deze dolfijnmunten werden oorspronkelijk gemaakt als gewijde objecten voor Apollo en dit omstreeks 525 voor Christus. Weldra kwamen ze in omloop en werden gebruikt tot omstreeks 438 voor Christus, toen ze werden vervangen door ronde munten. Typisch aan deze betaalmiddelen is het ontbreken van de staart van de dolfijn.

Dolfijnmunt uit Olbia (525 vC – 438 vC)

Over baard- en tandwalvissen ...!

Cetacea of **walvisachtigen** zijn zoogdieren die volledig zijn teruggekeerd naar een waterbestaan en daartoe een reeks specifieke evolutionaire veranderingen hebben ondergaan. De voorpoten zijn veranderd in vinnen en op een rudimentaire rest van het bekken na zijn de achterpoten verdwenen. De staart is horizontaal afgeplat en fungeert als apparaat dat zorgt voor de voortstuwing. De dikke, elastische huid is glad en onbehaard, waardoor de weerstand in het water minimaal is. Walvissen komen alleen aan het oppervlak om te ademen. Ze dalen soms af tot grote diepten en hebben dan in de lange adempauze veel zuurstof nodig. Die kunnen ze meenemen omdat ze zeer efficiënt werkende longen hebben en veel zuurstof kunnen opslaan in het bloed en de spieren. Bij terugkeer aan het wateroppervlak ledigen ze de longen bijna volledig, wat te zien is aan de specifieke waterdamp van de ademlucht, die condenseert en een typische fontein doet ontstaan, kenmerkend voor de grotere walvissoorten. De walvisjagers van weleer maakten daar gebruik van door op de fonteinen te letten en zo hun prooi te achtervolgen.

Er zijn twee suborden die we wat nader bekijken:
de *Mystacacoceti* of **baardwalvissen**
de *Odontoceti* of **tandwalvissen**

2.1. De baardwalvissen

Onder de baardwalvissen vinden we de grootste zoogdieren ter wereld. De kop is enorm groot en kan één derde van het lichaam uitmaken. De mond heeft geen tanden, maar in plaats daarvan hangt er aan het verhemelte een rij hoornen platen, de zogenaamde baarden of baleinen, waarmee ze plankton uit het water filteren. De suborde is onderverdeeld in drie families: de *Balaenidae*, de *Eschrichtidae* en de *Balaenopteridae*.

Drie geslachten behoren tot de *Balaenidae*. De bekendste is de Groenlandse walvis (*Balaena mysticetus* -1), die meer dan 18 meter lang kan worden, en nu zeer zeldzaam is. Hij komt alleen nog voor in de Beringzee en het Canadese deel van de Atlantische Oceaan. Een mooie afbeelding van een moeder met kalf vinden we op een Canadese gouden 100 dollar uit 1988.

De allergrootste dieren ter wereld behoren tot de *Balaenopteridae*. Ondanks hun grote afmetingen zijn het vlotte zwemmers, die snelheden van 30 km/u kunnen halen. (2-5) De blauwe vinvis (*Balaenoptera Musculus* 2-4) is met zijn lengte van ruim 30 meter en een gewicht van 130 000 kg de grootste in zijn soort. De verspreiding is wereldwijd en we treffen hem dan ook op heel wat munten aan. De bultrug (*Megaptera Novaeangliae* -5) is een andere bekende vertegenwoordiger van de *Balaenidae*, evenals de zeldzame zuidkaper (*Eubalaena australis*-6)

De tandwalvissen

De *Odontoceti* of tandwalvissen hebben geen baleinen, maar tanden. Er zijn 4 superfamilies: de *Physeteroidea*, de *Platanistoidea*, de *Monodontoidea* en de *Delpinoidea*.

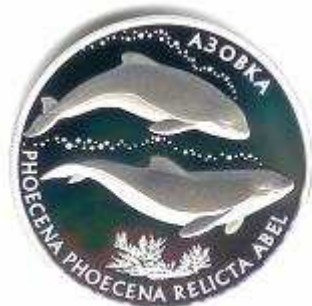
De *Physeteroidea* omvatten de families van de potvissen en de spitsnuitdolfijnen. De potvis (*Physeter catodon* -7) komt over de hele wereld voor en kan een lengte bereiken van 25 m, en een gewicht van 50 000 kg. De mannetjes zijn solitair, de vrouwtjes leven in grote groepen samen met de jongen. De potvis heeft een voorkeur voor warme of gematigde zeeën en duikt gewoonlijk tot grote diepte. Hij eet voornamelijk inktvis, waaronder de reuzeninktvis, maar ook vis. Hij heeft alleen tanden in de onderkaak en die passen bij gesloten mond in holtes in de bovenkaak.

Van de spitsdolfijnen uit de familie van de *Ziphiidae* bestaan ongeveer 15 soorten uit 4 geslachten; sommige soorten zijn weinig bekend. Voorbeelden zijn de butskop (*Hyperoodon ampullatus*) en de zuidelijke butskop (*H. planifrons*)

De familie van de *Platanistidae* omvat drie families uit het zoete water van Azië en Zuid-Amerika – ze heten dan ook rivierdolfijnachtigen. Deze rivierdolfijnen hebben een lange, slanke rechte snuit en kunnen slecht zien. Voorbeelden zijn onder andere de Chinese vlagdolfijn (*Lipotes vexillifer* -8-9))

De *Monodontoidea* is één familie met slechts twee soorten, namelijk de bekende witte dolfijn of beluga (*Delphinapterus leucas* -10)) en de narwal (*Monodon monoceros*). Deze laatste is voorlopig nog niet op munten terug te vinden.

Tenslotte is er de familie van de *Delphinoidea* met de *Phocaenidae* of bruinvissen, de *Stenidae* of langsnavekdolfijnen en de *Delphinidae* of dolfijnen.

Er zijn zeven soorten bruinvissen uit drie geslachten; de meest algemene is de bruinvis (*Phocaena phocaena* -11-12), die overal op het noordelijk halfrond voorkomt. Bruinvissen eten hoofdzakelijk vis, worden 2 meter lang en 50 kg zwaar. Een recente afbeelding van deze zoogdieren vind je op de 2 zlotych en 20 zlotych uit Polen, geslagen in 2004. Ook de vaquita (*Phocaena Sinus*-13) behoort tot de bruinvissen.

De familie van de *Delphinidae* telt 13 geslachten met ongeveer 25 soorten. De gewone dolfijn (*Delphinus delphis* -14-18) heeft een grote verspreiding in warme

en gematigde zeeën. Dolfijnen staan bekend om hun intelligentie, hun speelsheid en vriendschappelijk gedrag tegenover de mens. Ze eten hoofdzakelijk vis en leven sociaal. De groepen variëren van een paar exemplaren tot enige honderden. De tuimelaar (*Tursiops truncatus* -19) is de meest voorkomende soort in dolfinaria. Andere bekende soorten zijn de gevlekte dolfijn (*Stenella frontalis*) uit de Atlantische en de Indische Oceaan en de gramper (*Grampus griseus*), die over de hele wereld voorkomt. De witflankdolfijnen (*Lagenorhynchus acutus*) en de witgestreepte dolfijnen (*L. albirostris*) leven ook in de Atlantische wateren.

De orca of roofwalvis (*Orcinus orca* -20) is eveneens een walvis uit alle oceanen tussen Zuid- en Noordpool. Hij trekt in groepen van een paar tot zo'n vijftig individuen. Hij kan 10 meter lang worden en eet vis, pinguïns maar ook warmbloedige zeedieren als bruinvissen en dolfijnen.

Tot de *Stenidae* behoren de snaveldolfijnen (*Steno bredanensis*), die een grote verspreiding hebben in de Atlantische, Stille en Indische Oceaan. De Amazonedolfijn (*Sotalia fluviatilis*) tenslotte treffen we aan in de rivieren van Noordelijk Zuid-Amerika.

Dieren op munten determineren

Het afbeelden van dieren op munten is van alle tijden. Midden de jaren 70 verschenen de eerste WWF – munten op de markt, spoedig gevolgd door een tweede reeks in het begin van de jaren 80. Sindsdien is de stroom van munten met dierenafbeeldingen niet meer te stelpen. Er verschenen reeksen munten, vaak pseudomunten uit (pseudo)-staten in diverse metalen, uitgegeven ten voordele van allerlei min of meer bekende organisaties of naar aanleiding van het succes van een film zoals Jurassic Parc... Geen dier te gek, of je kan het op munten aantreffen. (van mier tot spin, van vleermuis tot slak, van arend tot bruinkopmees, van inktvis tot kreeft, van T-rex tot vliegende eekhoorn ...) Wie geduld heeft, kan heel wat van deze munten aan een schappelijk prijsje kopen, **enkele jaren na uitgiftedatum**. Een groot aantal munten zijn na enkele jaren echter onvindbaar wegens massaal terug omgesmolten voor weer nieuwe exemplaren. Uiteraard zijn er ook honderden *echte* munten met dierenafbeeldingen. Denk maar aan de munten van Ierland, de munten van Slovenië, Noorwegen, Macedonië, ... Determinatie van de afgebeelde fauna is niet altijd even gemakkelijk. Soms is een afbeelding zeer algemeen (bijvoorbeeld bij sommige dolfijnen), soms is er geen verband tussen de afbeelding en het land van uitgifte en maakt het afgebeelde dier geen deel uit van de lokale fauna,... Gelukkig zijn er ook heel wat landen, die een correcte wetenschappelijke naam op de munt vermelden, wat de determinatie van het afgebeelde dier ten zeerste vergemakkelijkt...(Canada, Polen, Kaapverdië, ...)

Blauwe vinvis op een “munt” uit Maui - 2006

4. Het kan ook ruimer.

Wie zijn thematische verzameling ruimer wil uitbouwen dan alleen maar met munten, boort een nieuwe en opnieuw quasi onuitputtelijke bron aan. Ter illustratie hiervan vindt u hieronder een aantal afbeeldingen van penningen / jetons die aansluiten bij dit thema.

Van links naar rechts:

USA Nantucket Islands 1970

USA Seattle 1965

België Antwerpse Zoo-penning 1982

Nederland Harderwijk 20 jaar dolfinarium 1985

5. Tenslotte

Wie met een beperkt budget een afgebakende, boeiende en leerrijke verzameling wenst uit te bouwen, vindt in de numismatische dierenwereld een schat aan mogelijkheden. Hopelijk geeft dit artikelje aanleiding tot het opstarten van heel wat nieuwe verzamelingen. Alvast veel succes met deze onschuldige “jacht “ op “ gemunte dieren” !

Volgende staten gaven sinds 1975 munten uit met een dominante afbeelding van walvissen . In de wapenschilden van bepaalde landen vind je eveneens walvissen. Hier werd echter geen rekening mee gehouden bij het samenstellen van dit overzicht.

Australië

Bahamas

Bermuda

Britse Maagdeneilanden

Canada

Cook eilanden

Chinese Volksrepubliek

Cuba
Falkland eilanden
Gibraltar
IJsland
Italië
Kiribati
Liberia
Marshall eilanden Mexico
Namibië
Nepal
Nieuw-Zeeland
Niue
Oman
Palau
Polen
Portugal
Rusland
San Marino
Sint Helena en Ascension
Spitsbergen
Tonga
Ukraine
Vanuatu
West-Samoa
Zambia

Indeling van het dierenrijk :

Om orde en inzicht te krijgen in de veelheid en verscheidenheid aan levensvormen, heeft de mens voor alle dieren namen bedacht en groepen waarmee ze kunnen worden ingedeeld. Het dierenrijk is verdeeld in 25 hoofdgroepen, die phyla worden genoemd. Phyla zijn onderverdeeld in klassen en deze bestaan vervolgens weer uit ordes. Deze ordes zijn samengesteld uit één of meerdere families, die nauw verwante soorten verenigen. Iedere diersoort heeft een dubbele naam, bestaande uit een geslachtsnaam en een soortnaam

Bronvermeldingen :

Encyclopedie van het dierenrijk, uitgeverij Atrium, 1989
2006 Standard Catalog of World Coins, 33rd ed., Krause and Mishler
Walvissen en andere zeezoogdieren, museumgids, Koninklijk Instituut voor Natuurwetenschappen, 1995
Les animaux et la monnaie Grècque, Anne Demeester, 2003
Diverse internetpagina's
De Heer G. Teeuwens – Numismatica Antverpia (“walvispenningen”)